Respublika.- 2022.- 28 may. S. 22.

Mədəniyyət

O, bu cahana sığmadı...

Bəzən insan fikrə dalır. Görəsən, dünyada ən güclü şey nədir? Müdriklər belə sualların cavabını düşünmüşlər. Kimi dostluğu, kimi haqqı, ədaləti, kimi bir göz qırpımında abad yerləri məzarlığa döndərən atomların dağıdıcı qüdrətini güclü hesab edir. Lakin əslində yeganə güclü bir silah var. Bu, dünyanın sarsıdıcı bombalarından, insanları vahiməyə salan nəhəng topların qulaqbatırıcı səslərindən də güclüdür, zaman-zaman yaşayan insanlar onun təsirindən yaxa qurtara bilməmişlər. O, sözdür, sözün qüvvəsidir. Sözlə öldürmək də olur, xilas etmək də... Sözlə böyük bir ordunu döyüşə aparmaq da olur, təklikdə qalmaq da...

Sözün, sənətin qüdrətli tacidarlarından biri, əzəməti və şöhrəti zamanın tufanlarından şərəflə çıxan, söz mülkünün əvəzsiz sultanı, dünya poeziyasının korifeyi İmadəddin Nəsimidir...

İmadəddin Nəsimi Şirvani 1369-cu ildə Şamaxıda dünyaya gəlib, 1417-ci ildə Hələb şəhərində xüsusi fətva ilə amansızlıqla qətlə yetirilib.

XIV əsrdə Qafqaza ayaq açan hürufilik böyük sufi alim Fəzlullah Nəimi, xüsusən də onun "Cavidannamə" əsəri sayəsində bölgədə intişar tapır. Mənsur Həllac, İbn Sina, Qəzail, İbn Ərəbi və Ruminin əsərlərindən ilhamlanan Nəimini Teymurləngin oğlu Miranşah 1394-cü ildə Naxçıvanda, Əlincə qalasında edam etdirir. Lakin onun ardıcılı İmadəddin Nəsimi sufiliyi daha da inkişaf etdirərək Anadoluda və Balkanlarda yaymağa nail olur. Vaxtilə yeniçərilərin və bağdadlı hərbçilərin təriqəti olan Nəsiminin bu mənəvi irsi günümüzdə bektaşilik formasında mövcudluğunu davam etdirir.

Nəsimi müəllliminə bəslədiyi sədaqəti ömrünün sonuna qədər qoruyur, sevimli ustadını unutmur. Şeirlərinin birində bunu aydın şəkildə ifadə edərək yazır:

Könlümün şəhrində eşqin bir imarət yapdı ki,
Ta əbəd qoparmaz ondan nöh fələk bir daşını.

Nəsimi ölüm ayağında da fikrindən dönmür, öz müəllimləri Mənsur Həllac, Fəzlullah Nəimi, Əliyyül-Əla və başqaları kimi dar ağacına xitab edərək, "ənəlhəq" (Mənəm Allah) ideyasını müdafiə edir. Nəsimi "ənəlhəq" deyərkən Allahın ünvanına nisbət verilmiş mənəvi keyfiyyətləri özündə, ümumiyyətlə, insanda axtarır, binadan-başdan gözəl xəlq olunmuş insanın dünyaya yaraşıq üçün deyil, xoş niyyətlər, nəcib arzular, gözəl əməllər üçün gəlməsindən bəhs edir. Onun təbliğ etdiyi fikirlər, barışmaz mövqe tutaraq uğrunda hər çətinliyə hazır olduğu ideallar dərin və ictimai mahiyyət kəsb edir. Əgər Nəsimiyə şəxsi səadət lazım olsaydı, şair üçün onu əldə etmək başqa peşə sahiblərinə nisbətən daha asan idi, Sultan Müəyyədə kiçik bir qəsidə yazmaqla Hələb zindanından qurtula bilərdi.

Lakin şairin izlədiyi qayə daha şərəfli idi. O, xalqla, zəhmətsevər insanlarla, onların mənəvi aləmi ilə o qədər möhkəm bağlı idi ki, belə möhkəm əlaqəni yalnız ölüm kəsə bilərdi. Həm də mənən yox, ancaq cismən. Müasirlərinin zövqünü, məhəbbətini, dini, əxlaqi və fəlsəfi görüşlərini, zəmanəsinin iqtisadi və siyasi təsisatlarını, insanların böyük arzularını, hökmdarlara və hakimiyyətə münasibətini bilmək, öyrənmək və tədqiq etmək üçün Nəsiminin poeziyası ən etibarlı mənbədir.

Nəsimi Azərbaycan, fars və ərəb dillərində yazıb-yaratmışdır. Bu dillərin hamısına eyni məharətlə qabil olsa da, üstünlüyü ana dilinə vermişdi. Ərəb və fars dillərinin hakim mövqe tutduğu bir şəraitdə isə doğma Azərbaycan dilini poeziya dili səviyyəsinə qaldırmaq o qədər də asan deyildi.

Nəsiminin poeziya dili təkcə onun Azərbaycan xələfləri üçün deyil, başqa türkdilli xalqların sənətkarları üçün də hazırlıq məktəbi olmuşdur. Bu poeziyanın axıcılığı, cazibədarlığı və füsunkarlığı oxucuda böyük heyrət doğurur:

Düşdü yenə dəli könül gözlərinin xəyalinə,
Kim nə bilir bu könlümün fikri nədir, xəyali nə?

Nəsiminin dili canlı xalq dilidir, bu dil şirindir, lakonikdir, axıcı və ürəyəyatandır, ritorikadan uzaqdır. Bu dil anadilli poeziyamızın tarixinə yeni üslub və bədii ifadə vasitələri gətirmişdir.

Nəsiminin yaradıcılığı ictimai ədalətsizliyin hökm sürdüyü dövrə qarşı çevrilmişdi. Şair cəmiyyətin nöqsanlarını, dövrünün ictimai dərdlərini duyur, bərabərsizliyi, xəyanəti və riyakarlığı ilə kimsəyə vəfa etmədən, mal-mülk eşqində yaşayanları məzəmmət edirdi.

Yaradıcılığındakı bu üsyankar əhvali-ruhiyyə isə zəmanədən gəlirdi. Mənsur Həllac, Fəzlullah Nəimi kimi qüdrətli şəxslərin edamı, özünün isə günahsız olaraq doğma vətənindən didərgin salınması, hər yerdə ədalətsizliklə qarşılaşması şairi bəzən bədbinliyə uğradırdı. Dünyanın əşrəfi kimi təqdim etdiyi insanda vəfa, etibar, sədaqət görməyəndə məyus olurdu.

Onun bədii silahı insana alçaq nəzərlə baxan harınlara, müstəbidlərə qarşı idi. Şairin insana bəslədiyi böyük məhəbbət əbədiyyətə qovuşurdu. Bu məhəbbət fərdi hisslərin tərənnümündən uzaq olub, başdan-başa ağalar-qullar dünyasında məzlumların istək və arzularının ifadəsi kimi öz qüdrəti və əzəməti ilə yalnız və yalnız böyük ehtirama layiqdir, onda neçə-neçə dünya sığa bilər, o isə heç bir dünyaya sığışa bilməzdi:

Məndə sığar iki cahan, mən bu cahana sığmazam,
Gövhəri-la-məkan mənəm, kövnü məkanə sığmazam!

Nəsiminin yaradıcılığı və şəxsiyyəti Azərbaycanda çox böyük qiymətləndirilir və onun doğma xalqına qayıdışı ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz 1973-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyev Nəsiminin 600 illik yubileyinin ilk dəfə dövlət səviyyəsində qeyd olunmasına və hətta bu yubileyin UNESCO xəttiylə də layiqincə keçirilməsinə nail ola bilmişdir ki, sovet dövründə də bu hadisə böyük inqilab sayılır.

Azərbaycan mədəniyyətinə, milli-mənəvi dəyərlərimizə böyük önəm verən Prezident İlham Əliyev də böyük Nəsiminin yaradıcılığını və poeziyasını yüksək dəyərləndirərək onun əsərlərinin dəfələrlə ölkəmizdə yüksək tirajla və nəfis bədii tərtibatla nəşrini təmin etmiş, dahi Nəsiminin 650 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olunması, 2019-cu ilin bütövlükdə Azərbaycanda "Nəsimi İli" elanı barədə tarixi sərəncamlar imzalamışdır.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın qayğısı ilə 2017-ci ilin may ayında Parisdə, UNESCO-nun baş qərargahında Nəsiminin vəfatının 600 illiyi qeyd olundu. 2018 və 2019-cu illərdə Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə ölkəmizdə ilk dəfə "Nəsimi-poeziya, incəsənət və mədəniyyət" festivalı keçirildi. Festivalda çoxsaylı ölkələrdən ədiblər, alimlər, tədqiqatçılar iştirak etdilər. Beynəlxalq Türk Mədəniyyət Təşkilatı - TÜRKSOY-un həmin ili "Nəsimi ili" elan etməsinin də böyük əhəmiyyəti var. Bu, ilk növbədə uzun müddət bir-birindən uzaq düşmüş türkdilli xalqları daha da yaxınlaşdırır, onların mədəniyyətini, ədəbiyyatını, adət-ənənələrini daha da doğmalaşdırır, inteqrasiyası və qarşılıqlı zənginləşməsi üçün şərait yaradır.

Seyid İmadəddin Nəsimi son dərəcə böyük şair və estetik fəzilətlərin daşıyıcısı idi. Böyük sənətkarın keçdiyi zəngin və mübarizələrlə yoğrulmuş həyat yolu, təkrarsız tərcümeyi-halı onu həm də igid və döyüşkən bir şəxsiyyət kimi səciyyələndirməyi zəruri edir. Yəni, qəhrəmanlıq və şairlik Nəsiminin şəxsiyyətində və tarixi taleyində sanki yeni əlçatmaz bir zirvəyə yüksəlmişdir. Məhz buna görə də onun bir hürufi şair kimi misilsiz fikirləri və obrazları tarixin müəyyən bir səhifəsini, XIV-XV əsrlərin qaranlıqlarını dan yeri kimi şəfəqləndirib al günəşə boyamaqla kifayətlənməmiş, onun yenilməzliyi və cəsurluğu da özündən sonra gələn bütün nəsillərin qəlbinə nur saçmış, əsrləri işıqlandırmışdır.

İmadəddin Nəsimi öz fəlsəfi poeziyası, axıcı dili, qəzəlləri, gözəl şeirləri ilə həmişə Azərbaycan xalqının, poeziyasevərlərin qəlbində yaşayacaq. Onun fədakar və mübariz obrazı hər zaman, hər sahədə nümunədir. Dünyada böyük söz və yaradıcılıq sahibi olan sənətkarlar az deyil, amma öz sözü, yazdıqları və yaratdıqları üçün qanı və canı ilə cavab verməyə hazır olanlar isə azdır. Nəsimi də belə idi, şairliyin və qəhrəmanlığın zirvəsində...

Zümrüd QURBANQIZI,
"Respublika".